

Adamczyk, Dariusz

Od sprawiedliwości do miłosierdzia - teologiczna perspektywa opowiadania o potopie

Studia Teologiczne 29, 273-291

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DARIUSZ ADAMCZYK

OD SPRAWIEDLIWOŚCI DO MIŁOSIERDZIA – TEOLOGICZNA PERSPEKTYWA OPOWIADANIA O POTOPIE

Treść: 1. Przygotowania do potopu; 2. Wody potopu zalewają ziemię; 3. Ustąpienie wód;
4. Ofiara Noego i przymierze Boga z ocalonymi; 5. Podsumowanie.

Bożej sprawiedliwości zawsze towarzyszy miłosierdzie. Wykroczenia człowieka są karane, lecz zawsze pojawia się wątek ocalenia. Adam i Ewa zostali wygnani z raju, ale jednocześnie otrzymali obietnicę ostatecznego zwycięstwa nad złem (por. Rdz 3,14-19). Kain został ukarany (4,10-12), ale Bóg udziela łaski zapewniającej mu przetrwanie (4,13-16). Lamekowi wprawdzie nie towarzyszy natychmiastowa reakcja ze strony Boga, jednak ta postać została wkomponowana jako trzecie ogniwo w schemacie degeneracji ludzkości przed potopem. Stąd sam potop stanowi Bożą ocenę sytuacji spowodowanej nieposzanowaniem ludzkiego życia¹.

Zepsucie moralne ludzkości prowadzi do samozagłady. Jest to sytuacja grzeszna. Bóg zaś nie może tolerować grzechu. Bieg historii nie jest irracjonalny. Losy świata nie są Bogu obojętne. Zapowiada On katastrofę, ale równocześnie dokonuje ocalenia. Stwórca nieustannie działa w historii. Opowiadanie o potopie ukazuje działanie Boże, które zawsze ma na celu ocalenie². We fragmencie narracji z Rdz 6,5-13 znajduje odzwierciedlenie napięcie między sprawiedliwością Boga i Jego miłosierdziem. W kolejnych sekcjach opowiadania o potopie owo napięcie będzie coraz bardziej się urzeczywistniać. Ma to szczególny związek z postacią Noego, który nie jest obojętny na Boże słowo³.

¹ Por. W. CHROSTOWSKI, *Nadzieja w świecie zagrożonym zagładą (Rdz 6,5-7,24)*, „Przegląd Powszechny” 10 (1984), s. 42 n.

² Por. tamże, s. 49 n.

³ Por. R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, KKB, s. 24.

1. Przygotowania do potopu

Noe i jego rodzina są jedynymi, którzy „chodzili z Bogiem”. Bóg dlatego wybiera Noego i chce, aby on dał początek nowej ludzkości⁴. Nakazuje mu zbudować arkę: „Ty zaś zbuduj sobie arkę z drzewa żywicznego, uczyni w arce przegrody i powlecż ją smołą wewnątrz i zewnątrz” (Rdz 6,14). Dzięki niej Noe zdoła się ocalić przed nadchodzącym kataklizmem. Arka miała zostać wykonana z drzewa żywicznego (w. 14). Jej konstrukcję miała być całkowicie zamknięta. Pokrycie smołą w środku i na zewnątrz miało chronić przed dostaniem się wody do jej wnętrza⁵.

Tekst z Rdz 6,14-16 zawiera polecenie zbudowania arki. Zawarte są tu wskazówki, co do sposobu jej budowy. Noe otrzymuje wskazania od Boga: „A oto, jak masz ją wykonać: długość arki – trzysta łokci, pięćdziesiąt łokci jej szerokość i wysokość jej – trzydzieści łokci. Nakrycie arki, przepuszczające światło, sporządzisz na łokieć szerokie i zrobisz wejście do arki w jej bocznej ścianie; uczyni przegrody: dolną, drugą i trzecią” (6,15 n). Budowa tak dużej arki musiała trwać długo. Od Bożej decyzji o zagładzie do potopu minęło sporo czasu⁶.

Potop był poprzedzony spektakularną czynnością budowania arki. Miało to na względzie skłonienie ludzi do odwrócenia się od zła i zachętę do pokuty. Praca nad sporządzeniem arki stanowiła czas dla innych do refleksji i zastanowienia się nad własnym życiem. To było ostrzeżenie (por. 2 P 2,5; Hbr 11,7). W Rdz 7,4.7-10 znajduje się wzmianka, że Noe wszedł do arki na siedem dni przed rozpoczęciem potopu. Ten szczegół stanowi informację o kolejnym dramatycznym geście⁷. Nawiązuje do tego przekład Rdz 7,4a według Targumu Pseudo-Jonathana: „Oto daję ci siedem dni czasu. Jeśli będą pokutować, przebaczę im; jeśli zaś nie, po upływie siedmiu dni sprowadzę deszcz na ziemię trwający czterdzieści dni i czterdzieści nocy”⁸.

⁴ Por. Papieska Komisja Biblijna, *Naród Żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*, Kielce 2002, nr 28.

⁵ Por. M. PETER, *Prehistoria biblijna*, Poznań 1994, s. 85; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne. Wstęp szczegółowy. Komentarz do Ks. Rdz 1,1-11,9*, Pelplin 1996, s. 129; G. Ravasi, *Księga Rodzaju (1-11)*, Kraków 1997, s. 135 nn; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza. Wprowadzenie i egzegeza Księgi Rodzaju 1-11*, Tarnów 1997, s. 209; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 24; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, Kraków 2001, s. 236; M. SZAMOT, *Genesis czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, Kraków 2003, s. 109 n.

⁶ Por. W. CHROSTOWSKI, *Nadzieja w świecie zagrożonym zagładą (Rdz 6,5-7,24)*, s. 44 n; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, Lublin 1988, s. 55 nn; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 24.

⁷ Por. W. CHROSTOWSKI, *Nadzieja w świecie zagrożonym zagładą (Rdz 6,5-7,24)*, s. 44 n.

⁸ Cyt. za: W. CHROSTOWSKI, *Nadzieja w świecie zagrożonym zagładą (Rdz 6,5-7,24)*, s. 45.

Bóg wyjawia cel budowania arki. Mówi do Noego: „Ja zaś sprowadzę na ziemię potop, aby zniszczyć wszelką istotę pod niebem, w której jest tchnienie życia; wszystko, co istnieje na ziemi wyginie, ale z tobą zawrę przymierze. Wejdź przeto do arki z synami twymi, z żoną i z żonami twych synów” (Rdz 6,17 n). Bóg oznajmia, że oto teraz sprowadzi na ziemię potop (*mabbul*). Dopiero teraz zapowiada naturę kary. Nastąpi potop, którego wody pogrążą ziemię (w. 17)⁹.

Hebrajski termin *mabbul* oznaczający potop ma związek ze starosemiczki wyobrażeniami świata. Wody potopu mają być narzędziem zagłady dla wszystkiego, co żyje. Wydaje się, że autor ujmuje to w sensie odwrotności stworzenia. Życie udzielone przez Boga ma zginąć z powierzchni ziemi. Na tle zapowiedzi powszechnego zniszczenia występuje zbawcze działanie Boga wobec wybranych¹⁰. Bóg postanowił uratować Noego i jego rodzinę, dlatego otrzymuje on rozkaz wejścia do arki. Noe miał schronić się w arce z całą rodziną¹¹.

W Rdz 7,1 Bóg uzasadnia swoją decyzję uratowania Noego: „A potem Pan rzekł do Noego: Wejdź wraz z całą twą rodziną do arki, bo przekonałem się, że tylko ty jesteś wobec mnie prawy wśród tego pokolenia”. To dlatego tylko Noe i jego rodzina wraz z wybranymi zwierzętami zostaną zachowani od tej katastrofy¹². Rozdział 7. rozpoczyna się poleceniem skierowanym do Noego. Jest to już drugie Boże polecenie (por. 6,13 nn). Noe ma wejść do zbudowanej już arki zabierając ze sobą wyznaczoną mu ilość zwierząt. Bóg obiecuje także zawarcie z nim przymierza¹³.

Po wydaniu Noemu polecenia wejścia do arki, Bóg mówi dalej: „Spośród wszystkich istot żyjących wprowadź do arki po parze, samca i samicę, aby ocalały wraz z tobą od zagłady. Z każdego gatunku ptactwa, bydła i zwierząt pełzających po ziemi po parze; niechaj wejdą do ciebie, aby nie wyginęły” (Rdz 6,19 n). Nieco dalej zaś czytamy: „Z wszelkich zwierząt czystych weź z sobą siedem samców i siedem samic, ze zwierząt zaś nie-

⁹ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 57; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 209; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 24; M. SZAMOT, *Genesis czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, s. 111.

¹⁰ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 58 nn.

¹¹ Por. T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 209 nn; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 235.

¹² Por. T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 209.

¹³ Por. J.S. SYNOWIEC, *Na początku. Pradzieje biblijne: Rdz 1,1-11,9*, Kraków 1996, s. 201; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 238; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25.

czystych po jednej parze: samca i samicę; również z ptactwa – po siedem samców i po siedem samic, aby w ten sposób zachować ich potomstwo dla całej ziemi. Bo za siedem dni spuszczyć na ziemię deszcz, który będzie padał czterdzieści dni i czterdzieści nocy, aby wyniszczyć wszystko, co istnieje na powierzchni ziemi – cokolwiek stworzyłem” (7,2-4). Według Rdz 1 całe stworzenie jest dobre. Rozróżnienie na zwierzęta czyste i nieczyste zostaje wprowadzone dopiero na Synaju. Z tego wynika, że autor już na czasy przed potopem przenosi podział na zwierzęta czyste i nieczyste, usankcjonowany dopiero w Torze (Kpł 11; Pwt 14). Jest to wyraźny anachronizm¹⁴. Bóg kieruje również do Noego słowa: „A ty nabierz sobie wszelkiej żywności – wszystkiego, co nadaje się do jedzenia – i zgromadź u siebie, aby była na pokarm dla ciebie i na paszę dla zwierząt” (Rdz 6,21). W kolejnym zaś wersecie zawarta jest wzmianka: „I Noe wykonał wszystko tak, jak Bóg mu polecił” (w. 22; por. 7,5). Noe posłusznie wykonuje Boże polecenia do najmniejszego szczegółu. Nie dyskutuje, ani nie stawia żadnych pytań, co sugeruje jego pełne zaufanie do Boga¹⁵. W ten sposób Noe przechodzi niejako próbę wiary. Jest to próba podobna do próby Abrahama. Ta próba być może trwała całe lata. Ową próbę chwali autor *Listu do Hebrajczyków*: „Przez wiarę Noe został pouczony cudownie o tym, czego jeszcze nie można było ujrzyć, i pełen bojaźni zbudował arkę, aby zbawić swoją rodzinę” (Hbr 11,7a).

2. Wody potopu zalewają ziemię

Po okresie przygotowań nastąpił potop. Ta sekcja opowiadania (Rdz 7,6-24) rozpoczyna się od słów: „Noe miał sześćset lat, gdy nastął potop na ziemi. Noe wszedł z synami, z żoną i z żonami swych synów do arki, aby schronić się przed wodami potopu. Ze zwierząt czystych i nieczystych, z ptactwa i ze wszystkiego, co pełza po ziemi, po dwie sztuki, samiec i samica, weszły do Noego, do arki, tak jak mu Bóg rozkazał” (7,6-9). Autor określa czas potopu życiem Noego z racji braku innej chronologii (por. w. 11)¹⁶.

Dalej autor pisze: „A gdy upłynęło siedem dni, wody potopu spadły na ziemię” (w. 10). Jahwe daje Noemu siedem dni, aby przeniósł się z rodziną

¹⁴ Por. S. ŁACH, *Księga Rodzaju. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1962, s. 260; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 24.

¹⁵ Por. R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25.

¹⁶ Por. S. ŁACH, *Księga Rodzaju. Wstęp...*, s. 260; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 240.

do arki i aby sprowadził tam wskazane wcześniej zwierzęta oraz potrzebną żywność. Po tym czasie zaczął się potop. „W roku sześćsetnym życia Noego, w drugim miesiącu roku, siedemnastego dnia miesiąca, w tym właśnie dniu trysnęły z hukiem wszystkie źródła Wielkiej Otchłani i otworzyły się upusty nieba; przez czterdzieści dni i przez czterdzieści nocy padał deszcz na ziemię” (7,11 n). W wersetach: 11. i 12. potop zostaje opisany w dwójaki sposób. W wersecie 11. jest on ukazany jako powrót do chaosu, który panował zaraz po stworzeniu (por. Rdz 1,2). Dolny ocean zalał ziemię, na którą jednocześnie spłynęły wody oceanu górnego. W wersecie zaś 12. potop jest opisany jako zalanie ziemi przez długotrwały deszcz¹⁷.

Następnie autor podaje: „I właśnie owego dnia Noe oraz jego synowie, Sem, Cham i Jafet, żona Noego i trzy żony jego synów weszli do arki, a wraz z nimi wszelkie gatunki zwierząt, bydła, zwierząt pełzających po ziemi, wszelkiego ptactwa i istot ze skrzydłami. Wszelkie istoty, w których było tchnienie życia, weszły po parze do Noego do arki. Gdy już weszły do arki samiec i samica każdej istoty żywej, jak Bóg rozkazał Noemu, Pan zamknął za nim drzwi” (7,13-16). Do arki wszedł Noe i jego rodzina. Zatem łącznie 8 osób (por. Rdz 6,18; 7,1.7.13), zgodnie z zasadą Wschodu o solidarności rodzinnej. Z nimi zaś weszły zwierzęta (por. 7,8 n.14-16)¹⁸.

Po wejściu do arki „Jahwe zamknął za nim drzwi (w. 7,16b). Ten antropomorfizm uwydatnia troskę Boga o bezpieczeństwo Noego i jego rodziny. Poprzez tę wzmiankę autor ukazuje, że troska Boga pozostaje czymś najważniejszym. Poucza w sposób obrazowy o Bożej Opatrzności, którą w sposób szczególny zostaje otoczony Noe. Kładzie przez to coraz silniejszy akcent na ocalenie życia sprawiedliwego¹⁹.

Następnie autor podaje: „A potop trwał na ziemi czterdzieści dni i wody wezbrały, i podniosły arkę ponad ziemię. Kiedy przybywało coraz więcej wody i poziom jej podniósł się wysoko ponad ziemią, arka płynęła po powierzchni wód. Wody bowiem podnosiły się coraz bardziej nad ziemię, tak że zakryły wszystkie góry wysokie, które były pod niebem. Wody

¹⁷ Por. S. ŁACH, *Księga Rodzaju. Wstęp...*, s. 260 n.

¹⁸ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 70 nn; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 86 n; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 131; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 141 nn; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 240; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu okresu Drugiej Świątyni*, Lublin 2007, s. 45 nn.

¹⁹ Por. S. ŁACH, *Księga Rodzaju. Wstęp...*, s. 261; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2000, s. 284; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 240.

się więc podniosły na piętnaście łokci ponad góry i zakryły je. Wszystkie istoty poruszające się na ziemi z ptactwa, bydła i innych zwierząt i z wszelkich jestestw, których było wielkie mnóstwo na ziemi, wyginęły wraz ze wszystkimi ludźmi. Wszystkie istoty, w których nozdrzach było ożywiające tchnienie życia, wszystkie, które żyły na lądzie, zginęły. I tak Bóg wygubił doszczętnie wszystko, co istniało na ziemi, od człowieka do bydła, zwierząt pełzających i ptactwa powietrznego; wszystko zostało doszczętnie wytępione z ziemi. Pozostał tylko Noe i to, co z nim było w arce. A wody stałe się podnosiły na ziemi przez sto pięćdziesiąt dni” (Rdz 7,17-24)²⁰.

Następuje wzrost wód na ziemi, które podnoszą się i pokrywają nawet najwyższe góry. Dramatyczne napięcie tego opisu jest pogłębione kontrastem między ogromem niszczących wód, a maleńką arką, która unosi się na wodach potopu. Dramatycznego wydźwięku nabiera również stwierdzenie zawarte w wersecie 21: „Wszystkie istoty poruszające się na ziemi z ptactwa, których było wielkie mnóstwo na ziemi, wyginęły wraz ze wszystkimi ludźmi”. Osiąga ono punkt kulminacyjny w wersecie 23: „I tak Bóg wygubił doszczętnie wszystko, co istniało na ziemi, od człowieka do bydła, zwierząt pełzających i ptactwa powietrznego; wszystko zostało doszczętnie wytępione z ziemi. Pozostał tylko Noe i to, co z nim było w arce”. Wody potopu zniszczyły wszystkie istoty żywe oprócz Noego oraz osób i zwierząt, które razem z nim znalazły się w arce. W ten sposób zaakcentowany został motyw ocalenia życia sprawiedliwego²¹.

3. Ustąpienie wód

Kolejną scenę opowiadania o potopie otwiera stwierdzenie, że Bóg pamięta o Noem. To dlatego sprawił, że powiał wiatr i wody zaczęły opadać. „Ale Bóg, pamiętając o Noem, o wszystkich istotach żywych i o wszystkich zwierzętach, które z nim były w arce, sprawił, że powiał wiatr nad całą ziemią i wody zaczęły opadać. Zamknęły się bowiem zbiorniki Wielkiej

²⁰ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 73 nn; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 87; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 131 n; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 211; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 142 n; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 240; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 46 n.

²¹ Por. E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 131 n; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 211; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 240.

Otchłani tak, że deszcz przestał padać z nieba. Wody ustępowały z ziemi powoli, lecz nieustannie, i po upływie stu pięćdziesięciu dni się obniżyły” (Rdz 8,1-3)²².

W obliczu katastrofy Bóg żywi troskę o swoje stworzenie. Autor zaznacza, że Bóg pamięta o Noem (w. 1). Ze względu na Noego Bóg postanawia ocalić ludzkość²³. Pamiętanie o Noem stanowi wprowadzenie do podjęcia przez Boga działań dla jego dobra. Podobna sytuacja ma miejsce w trudnym położeniu Hebrajczyków w Egipcie. Tu również Bóg pamięta o Abrahamie, Izaaku i Jakubie (por. Wj 2,23-25)²⁴.

Bóg zsyła wiatr sprzyjający opadaniu wód. Jednocześnie zostają zamknięte zbiorniki „Wielkiej Otchłani” (Rdz 8,2; por. 7,11). Działanie Boga jest tu przedstawione jedynie pośrednio. Podobnie jak wody potopu stopniowo się podnosiły aż do zalania całej ziemi (por. 7,19), tak teraz dokonuje się proces odwrotny. Wody potopu zaczynają powoli opadać, aż do całkowitego ich zniknięcia. Od tego momentu opowiadania, w którym Bóg sprawił, że wiatr powiał i wody zaczęły spokojnie opadać, zaczyna rozwijać się nowe stworzenie. Fragment z Rdz 8,1-19 jest paralelny do opisu stworzenia z Rdz 1-2²⁵. Po ustąpieniu wód potopu ziemia wróciła do pierwotnego stanu, w którym było możliwe życie ludzi. Autor wyraża przekonanie, że wskutek potopu dawny świat przestał istnieć i rozpoczął się nowy²⁶.

Autor podaje: „Miesiąca siódmego, siedemnastego dnia miesiąca arka osiadła na górach Ararat. Woda wciąż opadała aż do miesiąca dziesiątego. W pierwszym dniu miesiąca dziesiątego ukazały się szczyty gór. A po czterdziestu dniach Noe, otworzywszy okno arki, które przedtem uczynił, wypuścił kruka; ale ten wylatywał i zaraz wracał, dopóki nie wyschła woda na ziemi. Potem wypuścił z arki gołębicę, aby się przekonać, czy ustąpiły wody z powierzchni ziemi. Gołębica, nie znalazłszy miejsca, gdzie by mogła usiąść, wróciła do arki, bo jeszcze była woda na całej powierzchni ziemi; Noe, wyciągnąwszy rękę, schwytał ją i zabrał do arki. Przeczekałszy zaś jeszcze siedem dni, znów wypuścił z arki gołębicę i ta wróciła do niego

²² Por. T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 211; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 147; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284.

²³ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 80; J. Lemański, *Upadek Noego – grzech czy konieczność łaski (Rdz 9,18-29)?*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2 (2005), s. 19.

²⁴ Por. R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25.

²⁵ Por. L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284.

²⁶ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 79 nn; J.S. SYNOWIEC, *Na początku...*, s. 202; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 242 nn; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 48 n.

pod wieczór, niosąc w dziobie świeży listek z drzewa oliwnego. Poznał więc Noe, że woda na ziemi opadła. I czekał jeszcze siedem dni, po czym wypuścił znów gołębicę, ale ona już nie powróciła do niego” (Rdz 8,4-12)²⁷.

W wersetach: 4-6 dają się zauważyć oznaczenia chronologiczne oraz geograficzna dokładność. Te informacje pochodzą prawdopodobnie z podań poprzedzających opis biblijny i wykazują lokalny koloryt opowiadania. Nie chodzi tu jednak o informacje historyczno-geograficzne. Osadzenie arki na górach Ararat dotyczy prawdopodobnie jakiejś krainy dobrze znanej w starożytności. Trudno jednak wskazać, jak doszło do zamieszczenia w opowiadaniu biblijnym takiego umiejscowienia²⁸.

W Rdz 8,6-12 autor opisuje motyw wypuszczenia ptaków. Noe wysłała ptaki w celu sprawdzenia, czy już wody opadły i ukazał się suchy ląd. Motyw wysyłania ptaków jest tradycyjny w relacjach o potopie. Niemal wszystkie opisy potopu zawierają wzmiankę o „próbie ptaków”, która poprzedza opuszczenie arki. U podstaw tego motywu leży prawdopodobnie pradawny zwyczaj żeglarski posługiwania się w podobnym celu ptakami w czasie długich podróży morskich²⁹.

Gdy arka osiadła na górach Ararat Noe wypuszcza kruka, lecz tan kilkakrotnie powraca, nie znajdując odpowiedniego miejsca odpoczynku. Następnie wypuszcza gołębicę, która wskazuje fakt cofnięcia się wód, gdy wypuszczona po raz trzeci nie wraca do arki. Autor zwraca uwagę, że gołębicę wypuszczoną po raz drugi przynosi świeży liść oliwny. Drzewo oliwne występuje w Starym Testamencie jako symbol życia i błogosławieństwa Bożego (por. Pwt 6,11; Joz 24,13; 2 Krl 18,32; Ps 52,10; 128,3; Oz 14,7; Ag 2,19). Liść oliwki w analizowanym opowiadaniu oznacza nowe życie, które rozpoczyna się po zakończeniu potopu. Jest to niejako antycypacja błogosławieństwa, które otrzymał Noe w Rdz 9,1 nn³⁰.

Następnie autor pisze: „W sześćset pierwszym roku, w miesiącu pierwszym, w pierwszym dniu miesiąca wody wyschły na ziemi, i Noe, zdjąwszy dach arki, zobaczył, że powierzchnia ziemi jest już prawie sucha. A kiedy w miesiącu drugim, w dniu dwudziestym siódmym ziemia wyschła, Bóg przemówił do Noego tymi słowami: «Wyjdź z arki wraz z żoną, syna-

²⁷ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 80 nn; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 87 n; E. ZAWISZEWSKI, *Pięćoksiąg i Księgi historyczne...*, s. 132 n; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 147 nn; T. BRZEGOWY, *Pięćoksiąg Mojżesza...*, s. 212.

²⁸ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 82 nn.

²⁹ Por. tamże, s. 84; T. BRZEGOWY, *Pięćoksiąg Mojżesza...*, s. 212.

³⁰ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 85 nn.

mi i z żonami twych synów. Wyprowadź też z sobą wszystkie istoty żywe: z ptactwa, bydła i zwierząt pełzających po ziemi; niechaj rozejdą się po ziemi, niech będą płodne i niech się rozmnażają». Noe wyszedł więc z arki wraz z synami, żoną i z żonami swych synów. Wyszły też z arki wszelkie zwierzęta: różne gatunki zwierząt pełzających po ziemi i ptactwa, wszystko, co się porusza na ziemi” (Rdz 8,13-19)³¹.

Po ustąpieniu wód ziemia obeschła i życie na niej stało się znów możliwe. Wtedy Bóg przemówił do Noego polecając mu, aby wyszedł z arki. Jest to już trzecie polecenie Boga skierowane do Noego³². Wtedy Noe wyszedł z arki wraz z innymi istotami, które przetrwały potop. Według wersetu 17. zwierzęta otrzymały wówczas błogosławieństwo od Boga. Miało im to zapewnić możliwość rozmnażania się. Było to powtórzenie błogosławieństwa, jakie zwierzęta otrzymały po stworzeniu (por. Rdz 1,22). Ta myśl również wiąże się z przekonaniem, że potop podzielił dzieje świata na dwie części. Po potopie nastąpiła nowa epoka³³.

4. Ofiara Noego i przymierze Boga z ocalonymi

Ostatnia sekcja opowiadania o potopie składa się z trzech części: 8,20-22; 9,1-7 i 9,8-17. Pierwsza z nich dotyczy budowy ołtarza i złożenia przez Noego ofiary Bogu. W drugiej części tej sekcji istotą jest błogosławieństwo udzielone Noemu i jego rodzinie. Trzecia zaś część dotyczy zawarcia przymierza. Zawarte w nich treści są związane z następstwami potopu.

Po wyjściu z arki Noe zbudował ołtarz i złożył Bogu Jahwe ofiarę całopalną: „Noe zbudował ołtarz dla Pana i wzięwszy ze wszystkich zwierząt czystych i z ptaków czystych złożył je w ofierze całopalnej na tym ołtarzu” (w. 20). Ofiara ta jest wyrazem wdzięczności za ocalone życie oraz uproszeniem błogosławieństwa dla nowej ludzkości. Ten werset wskazuje, że pierwszą czynnością Noego po wyjściu z arki było złożenie Bogu ofiary. Pierwszą zaś budowlą wzniesioną na ziemi był ołtarz³⁴.

³¹ Por. tamże, s. 88 nn; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 134; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 153 n; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 212.

³² Por. R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25.

³³ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 88; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 245.

³⁴ Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, t. 1: *Kap. 1-25*, 18, Düsseldorf 1976, s. 102; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 89; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 89; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 134; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 155; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 213; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata*

Dalej autor pisze: „Gdy Pan poczuł miłą woń, rzekł do siebie: «Nie będę już więcej złorzeczył ziemi ze względu na ludzi, bo usposobienie człowieka jest złe już od młodości. Przeto już nigdy nie zgładzę wszystkiego, co żyje, jak to uczyniłem. Będą zatem istniały, jak długo trwać będzie ziemia: siew i żniwo, mróz i upał, lato i zima, dzień i noc»” (8,21 n). Zawarta jest tu swego rodzaju autorefleksja Boga. Wspomniane w wersecie 21. złorzeczenie dotyczy albo słów wypowiedzianych po upadku człowieka w Rdz 3,17, albo decyzji o karze potopu. Uzasadnieniem decyzji Boga jest skłonność człowieka do zła już od młodości. Łączy ono wyraźnie werset 21. z prologiem potopu, z werselem 6,5. Być może chodzi tu o dwustopniową reminiscencję. Wówczas byłaby to aluzja do pierwszego upadku człowieka oraz do jego konsekwencji, czyli postępującego skażenia moralnego ludzkości³⁵. Przed potopem usposobienie ludzi było „wciąż złe” (Rdz 6,5). Zaraz po opisie katastrofy potopu autor natchniony podaje, że usposobienie człowieka jest „złe już od młodości” (8,21). Treść z Rdz 8,20-22 stanowi odwrotność sądu Bożego z 6,5-8. Serca ludzi po potopie pozostały nadal takie same. Jednak mimo to, Bóg okazuje wyrozumiałość. Nie chce już więcej niszczyć ziemi z powodu ustawicznej złości ludzi. Bóg postanawia odnowić porządek stworzenia i nie zsyłać już więcej na świat powszechnej kary³⁶.

Zapowiedź z werselem 21. jest wynikiem wolnej decyzji Boga. Wyklucza On karę analogiczną do potopu³⁷. W wersecie 22. natomiast autor podkreśla trwałość ustanowionego przez Boga porządku stworzenia. Bóg daje obietnicę trwałości stworzenia i sam czyni się gwarantem ustalonego porządku. Ów porządek będzie istniał tak długo, jak długo będzie trwać ziemia. Uroczysta obietnica z werselem 22. jest niejako wzmocnieniem obietnicy dotyczącej zachowania stworzenia³⁸.

i ludzkości według Księgi Rodzaju, s. 246; M. SZAMOT, *Genezis czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, s. 117; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 49.

³⁵ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 89 nn; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 89; E. Zawiszewski, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 134; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 213; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 153 nn; M. SZAMOT, *Genezis czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, s. 120; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 49 n.

³⁶ Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, s. 103; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25; R. SCHWAGER, *Grzech pierworodny i dramaty zbawienia w kontekście ewolucji, inżynierii genetycznej i Apokalipsy*, Tarnów 2002, s. 74 n.

³⁷ Por. P. ŚPIEWAK, *Księga nad księgami. Midrasze*, Kraków 2004, s. 71.

³⁸ Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, s. 104; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 95 n; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; M. WOJCIECHOWSKI, *Pochodzenie świata, człowieka, zła. Odpowiedź Biblii*, Częstochowa 2005, s. 100.

Druga część ostatniej sekcji opowiadania o potopie to fragment z Rdz 9,1-7. Dotyczy on błogosławieństwa udzielonego przez Boga Noemu i jego rodzinie. Bóg ponawia to, co według Jego zamysłu miało być udziałem ludzi. Następstwem potopu jest nowe błogosławieństwo, obietnica dla rodzaju ludzkiego³⁹. W Rdz 9,1-3 autor stwierdza: „Po czym Bóg pobłogosławił Noego i jego synów, mówiąc do nich: «Bądźcie płodni i mnożcie się, abyście zaludnili ziemię. Wszelkie zaś zwierzę na ziemi i wszelkie ptactwo powietrzne niechaj się was boi i lęka. Wszystko, co się porusza na ziemi i wszystkie ryby morskie zostały oddane wam we władanie. Wszystko, co się porusza i żyje, jest przeznaczone dla was na pokarm, tak jak rośliny zielone, daję wam wszystko. [...]»”. Zawarte jest tu czwarte Boże polecenie skierowane do Noego. Bóg błogosławi mu i nakazuje czynić sobie ziemię poddaną, podobnie jak to miało miejsce po stworzeniu pierwszych ludzi⁴⁰. Po potopie Bóg pobłogosławił Noego i jego synów, kazał im rozmnażać się i napełniać ziemię oraz dał im władzę nad wszystkimi zwierzętami żyjącymi na ziemi, podobnie jak kiedyś pobłogosławił pierwszych rodziców (por. Rdz 1,28). Błogosławieństwo udzielone Noemu w Rdz 9,1 jest dosłownym powtórzeniem słów z 1,28⁴¹. Bóg odnawia przyjazne stosunki z człowiekiem. Między błogosławieństwem z Rdz 9 a tym z opisu stworzenia jest jednak różnica. Bóg udziela Noemu błogosławieństwa, które przybiera szerszą formę niż błogosławieństwo pierwsze, które miało miejsce po stworzeniu. Ścisłe wymogi tego błogosławieństwa zostają zmodyfikowane. W wersecie 7. zamykającym tę część sekcji, następuje uroczyste powtórzenie błogosławieństwa⁴².

Zakres błogosławieństwa w Rdz 9 został poszerzony o synów Noego. W związku z tym, że rozchodzą się oni na całą ziemię (por. w. 19) tworząc wiele narodów (por. rozdz. 10), być może w tym błogosławieństwie au-

³⁹ Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, s. 114 n; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 87 n; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 90; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 159 n; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 51 n.

⁴⁰ Por. S. WYPYCH, *Wybranie i Obietnica (Księga Początków [Rodzaju])*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 1: *Pięcioksiąg*, red. J. Frankowski, Warszawa 1987, s. 65; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 213.

⁴¹ Por. R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25.

⁴² Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, s. 114 n; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 87 n; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 90; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 135; J.S. SYNOWIEC, *Na początku...*, s. 202; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 247; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 159 n; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 51 nn.

tor wskazuje na fizyczną jedność wszystkich narodów oraz na ich religijną przynależność. Wśród adresatów błogosławieństwa nie ma żony Noego, ani żon jego synów (por. 6,18). Ich pominięcie jest prawdopodobnie związane z poglądami starotestamentalnej tradycji na akty życia publicznego. Jedynie mężczyzna był w nich uważany za kompetentnego⁴³.

Autor widzi w Noem i w jego synach ojców ludzkości odrodzonej po potopie. Czasy po tym kataklizmie pojmuje jako nowy okres w dziejach świata. Ten okres nie miał być jednak czasem harmonijnego współżycia ludzi i zwierząt, jakie istniało po stworzeniu⁴⁴. Władza człowieka nad zwierzętami została sformułowana negatywnie. Zwierzęta będą odczuwać lęk przed człowiekiem (9,2). W związku z tym Syrach pisze, że Bóg uczynił ludzi „groźnymi dla wszystkiego stworzenia, aby panowali nad zwierzętami i ptactwem” (Syr 17,4). Oddanie zwierząt pod panowanie człowieka ma tu ścisły związek z możliwością ich zabijania. Błogosławieństwo Boże z Rdz 9,1-3 przywraca człowiekowi prawo do dysponowania ziemią, czego wyrazem jest siła rozrodcza oraz umocnienie władzy nad zwierzętami, aż do prawa zabijania ich na pokarm⁴⁵.

Dodatkiem do pierwotnego błogosławieństwa z Rdz 1,28 jest zatem również ustępstwo zezwalające na zabijanie zwierząt w celu zdobycia pożywienia (por. w. 9,3). Ludzie otrzymali tym razem prawo jedzenia mięsa zwierząt⁴⁶. Owo dookreślenie błogosławieństwa pierwotnego wynika z Bożej gotowości znoszenia ludzi pełnych gwałtowności (por. 8,21). Powszechne zepsucie jest związane z upadkiem grzechowym u zarania ludzkości. Skłonność do złego postępowania jest mocno zakorzeniona w człowieku od młodości. Potop nie wprowadził tu żadnej zmiany. Mimo to Bóg decyduje się po potopie pozostawić ziemię we władaniu człowieka⁴⁷.

W kolejnych wersach (9,4-6) autor przypomina o granicach prawa zabijania zwierząt. Tylko Bogu przysługuje suwerenne prawo do dysponowania wszelkim życiem. Bóg jest dawcą życia i jego gwarantem. On dopuszcza człowieka do władzy nad życiem (w. 3). Jest to dar Boga. Wpro-

⁴³ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 101 n.

⁴⁴ Por. J.S. SYNOWIEC, *Na początku...*, s. 203; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 247 n.

⁴⁵ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 102 nn.

⁴⁶ Por. J.S. SYNOWIEC, *Na początku...*, s. 203; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 248.

⁴⁷ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 94 n; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 135 nn; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 213; J. SCHREINER, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1999, s. 312 n; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25.

wadza On jednak ograniczenie: „Nie wolno wam tylko jeść mięsa z krwią życia” (w. 4). Ograniczenie to dotyczy zakazu spożywania mięsa zwierząt z krwią. Kluczowym słowem jest tu „krew”. Według przekonań dawnych ludów we krwi był pierwiastek życia⁴⁸.

Teraz Bóg zezwala na spożywanie mięsa, lecz po odsączeniu krwi jako symbolu życia. Przed spożyciem mięsa należy starannie oddzielić krew ze względu na związany z nią życiodajny pierwiastek (por. Kpł 7,26; Pwt 12,16.23). Jest to etiologiczna odpowiedź autora na pytanie o pochodzenie starotestamentowego zakazu spożywania mięsa z krwią (por. Kpł 17,1-16; Pwt 12,13-28). Zakaz ten miał źródło w przekonaniu o wielkiej wartości krwi, która była uważana przez Izraelitów za siedlisko życia, czy wprost była utożsamiana z życiem (por. Kpł 17,11.14; Pwt 12,23; w tym kontekście również Rdz 37,22). Krew pojmowana była jako nośnik życia, które jest darem Bożym. Powstrzymanie się od spożywania krwi miało wyrażać szacunek dla Boga jako dawcy życia. Z krwią łączy się ściśle życie, które należy do Boga. Stąd również przy ofiarach ze zwierząt krew była wylewana, aby wsiąkła w ziemię⁴⁹.

Drugi zakaz ma na celu ochronę życia ludzkiego: „Upomnę się o waszą krew przez wzgląd na wasze życie – upomnę się o nią u każdego zwierzęcia. Upomnę się też u człowieka o życie człowieka i u każdego – o życie brata. Jeśli kto przeleje krew ludzką, przez ludzi ma być przelana krew jego, bo człowiek został stworzony na obraz Boga” (Rdz 9,5 n). Bóg wprowadza zakaz spożywania mięsa z krwią oraz zabijania ludzi⁵⁰. Karą dla sprawców przelewu krwi jest śmierć. Ustanowiona w wersecie 6. kara za zabójstwo miała zapobiegać nieograniczonej zemście (por. Rdz 4,23 n). Śmiercią miał być ukarany tylko sprawca zbrodni. Zabójstwo człowieka uwłacza bowiem wielkiej godności, która wynika z faktu stworzenia go na obraz Boga (por. 1,26 n)⁵¹.

⁴⁸ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 108 nn; M. ARNDT, *Przymierze Noachickie jako przykład koncepcji przymierza w tradycji kapłańskiej*, RTK 1 (1986), s. 9; M. WOJCIECHOWSKI, *Pochodzenie świata, człowieka, zła...*, s. 101; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 52 n.

⁴⁹ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 109 n; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 90; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 136; J.S. SYNOWIEC, *Na początku...*, s. 203; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 248; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 213; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 161; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; M. WOJCIECHOWSKI, *Pochodzenie świata, człowieka, zła...*, s. 101; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 53.

⁵⁰ Por. E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 136; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 160.

⁵¹ Por. J.S. SYNOWIEC, *Na początku...*, s. 203; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 249; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25.

W Rdz 9,1-7 autor nawiązuje do opisu stworzenia. Podejmuje tematy i wykorzystuje pojęcia z Rdz 1. Porządek stworzenia ulega dalszemu rozwojowi. Podjęte zaś postanowienia mają zapobiec szerszeniu się gwałtu (*hamas*). Gwarancje poczynione podczas przymierza noachckiego sugerują niejako „nowe” stworzenie. Rozszerzone zostało błogosławieństwo udzielone przy stworzeniu. Teraz obejmuje ono też relację między człowiekiem a światem zwierzęcym, a także nową ocenę powierzonego człowiekowi środowiska życia⁵².

Panowanie człowieka nad zwierzętami zostało rozszerzone o lęk zwierząt przed człowiekiem. Wzbogaceniu uległ dar pokarmu. Zapewniony został dar życia, nad którym gwarancję przejął sam Bóg. Bóg wyraża zgodę na zabijanie i spożywanie zwierząt przez ludzi, jeśli uszanują oni krew zarówno zwierzęcia, jak i człowieka⁵³. Te wszystkie elementy miały na celu zapobieżenie, aby środowisko życia człowieka nie stało się ponownie ostoją skażenia i grzechu, aby nie wróciło do stanu chaosu poprzedzającego stworzenie. Zbawcza wola Boga trwa pomimo grzechu. Świat nie ma gwarancji sam w sobie. Otrzymuje ją dzięki łaskawości Boga⁵⁴.

Przewodnią myślą tekstu o potopie jest rozprzestrzenianie się zła (Rdz 6,6). Powołane przez Boga do istnienia dzieło zostało skażone przez grzech. Bóg postanawia je oczyścić przez wodę. Po potopie ma miejsce sytuacja podobna do tej sprzed stworzenia. Nastaje chaos. Bóg zaś ponownie wprowadza ład i porządek. Oczyszczona ziemia znów staje się miejscem zamieszkania ludzi i zwierząt. Bóg zawiera przymierze z Noem, protoplastą ludzkości popotopowej⁵⁵.

Trzecia część ostatniej sekcji opowiadania o potopie dotyczy przymierza Boga z Noem i z innymi ocalonymi. Autor natchniony podaje: „Potem Bóg tak rzekł do Noego i do jego synów: Ja, Ja zawieram przymierze z wami i z waszym potomstwem, które po was będzie; z wszelką istotą żywą, która jest z wami: z ptactwem, ze zwierzętami domowymi i polnymi, jakie są przy was, ze wszystkimi, które wyszły z arki, z wszelkim zwierzęciem na ziemi. Zawieram z wami przymierze, tak iż nigdy już nie zostanie zgładzona wodami potopu żadna istota żywa i już nigdy nie będzie potopu niszczącego ziemię»” (Rdz 9,8-11)⁵⁶.

⁵² Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 154.

⁵³ Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, s. 114 n; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 90; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 159 n; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 51 n.

⁵⁴ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 154 n; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 213.

⁵⁵ Por. S. WYPYCH, *Wybranie i Obietnica (Księga Początków [Rodzaju])*, s. 65.

⁵⁶ Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, s. 175 n; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 88; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 90; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 160; T. BRZEGOWY, *Pięciok-*

Przymierze jest umową, porozumieniem zawartym między stronami. Potwierdza je złożenie przysięgi⁵⁷. W przypadku przymierza noachckiego jest ono w swej istocie obietnicą Boga udzieloną Noemu w 6,18, która została rozszerzona. W Rdz 9,9 n autor wymienia kontrahentów przymierza. Są nimi: Noe z rodziną oraz wszystkie żywe stworzenia, jakie ocalały w arce. Przymierze to ma nieograniczony zakres pod względem czasowym. Bóg składa bowiem obietnicę, że nie będzie już więcej karał ludzkości potopem (por. 8,21). Kara potopu ma zatem charakter niepowtarzalny. Owa obietnica odnosi się do całej natury. Przymierze zawarte z Noem ma charakter niezniszczalny, powszechny i wieczny. Opiera się bowiem nie na wierności ludzi, lecz na wierności Boga. Bóg zawiera je z Noem, z jego synami i z ich potomstwem, ze wszystkimi zwierzętami i z całą ziemią. Przymierze to jest wyrazem łaskawości Boga względem Noego i innych istot⁵⁸.

Werset z Rdz 9,11: „Zawieram z wami przymierze, tak iż nigdy już nie zostanie zgładzona wodami potopu żadna istota żywa i już nigdy nie będzie potopu niszczącego ziemię” stanowi przeciwagę dla stwierdzenia z Rdz 6,13: „Postanowiłem położyć kres istnieniu wszystkich ludzi, bo ziemia jest pełna wykroczeń przeciw mnie; zatem zniszczę ich wraz z ziemią”⁵⁹. Bóg zawiera z ludzkością przymierze. Nie nakłada ono na człowieka żadnego zadania czy warunku. Przymierze z Noem stanowi nowe nawiązanie stosunków Boga z ludźmi⁶⁰.

Następnie autor pisze: „Po czym Bóg dodał: «A to jest znak przymierza, które ja zawieram z wami i każdą istotą żywą, jaka jest z wami, na wieczne czasy: Łuk mój kładę na obłoki, aby był znakiem przymierza między Mną a ziemią. A gdy rozciągnę obłoki nad ziemią i gdy ukaże się ten łuk

siąg Mojżesza..., s. 213 n; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; J.S. SYNOWIEC, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 250; M. WOJCIECHOWSKI, *Pochodzenie świata, człowieka, zła...*, s. 100; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 52.

⁵⁷ Por. R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 24.

⁵⁸ Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, s. 175 n; S. WYPYCH, *Wybranie i Obietnica (Księga Początków [Rodzaju])*, s. 65; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 88; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 89 n; J.S. SYNOWIEC, *Na początku...*, s. 205; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 249 n; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 160; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 213 n; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; A. BANASZEK, *Pięć pierwszych ksiąg Biblii*, Warszawa 2004, s. 45; M. WOJCIECHOWSKI, *Pochodzenie świata, człowieka, zła...*, s. 100; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 52.

⁵⁹ Por. M. SZAMOT, *Genesis czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, s. 123 n.

⁶⁰ Por. A. LÄPPLE, *Od egzegezy do katechezy*, Warszawa 1986, s. 56; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 135 nn; T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 213; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 55.

na obłokach, wtedy wspomnę na moje przymierze, które zawarłem z wami i z wszelką istotą żywą, z każdym człowiekiem; i nie będzie już nigdy wód potopu na zniszczenie żadnego jestestwa. Gdy zatem będzie ten łuk na obłokach, patrząc na niego, wspomnę na przymierze wieczne między mną a wszelką istotą żyjącą w każdym ciele, które jest na ziemi». Rzekł Bóg do Noego: «To jest znak przymierza, które zawarłem między Mną a wszystkimi istotami, jakie są na ziemi» (Rdz 9,12-17)⁶¹.

Jedynym widzialnym znakiem zawartego przymierza Bóg czyni tęczę rozciągającą się między niebem a ziemią. Autor określa ją rzeczownikiem *qešet*, co znaczy dosłownie „łuk”⁶². Tęcza była uważana powszechnie przez ludzi za znak łaski i pomyślności. Ten znak stanowi niejako gwarancję podjętych przez Boga zobowiązań⁶³. Tęcza jest tu symbolem religijnym. Ma ona przypominać ludziom o dobroci Boga i Jego obietnicy opieki nad słabym człowiekiem. Oznacza życzliwość i miłość Boga względem ludzi. Przypomina im obietnicę Jahwe, że już nie będzie karał ich potopem. Tęcza jest znakiem wiecznego miłosierdzia Boga wobec stworzenia. Stworzenie osiąga stabilność. Tęcza jest widzialnym znakiem tego bezpieczeństwa. Ma ona budzić wdzięczność i ufność do Boga⁶⁴.

5. Podsumowanie

Opowiadanie o potopie wyraża prawdę o głębokim zainteresowaniu się Boga losem ludzi, a także o Jego zaangażowaniu w historię człowieka. Istotna jest dydaktyczna wymowa tego opowiadania⁶⁵. Straszliwy sąd

⁶¹ Por. L. RUPPERT, *Das Buch Genesis*, s. 114 nn; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 87 nn; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 90; T. BRZEGOWY, *Pięćksiąg Mojżesza...*, s. 213 nn; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 167 nn; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 53 nn.

⁶² Por. S. WYPYCH, *Wybranie i Obietnica (Księga Początków [Rodzaju])*, s. 65; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 130 nn; G. RAVASI, *Księga Rodzaju (1-11)*, s. 167 nn; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284; R.J. CLIFFORD, R.E. MURPHY, *Księga Rodzaju*, s. 25; S. PESARIC, *Tora Pardes Lauder. Księga pierwsza Bereszit*, Kraków 2001, s. 62; M. SZAMOT, *Genezis czy ktoś w to jeszcze wierzy?*, s. 124 n.

⁶³ Por. E. ZAWISZEWSKI, *Pięćksiąg i Księgi historyczne...*, s. 137; E. ZAJĄC, *Potop w tradycji biblijnej oraz literaturze judaizmu...*, s. 55.

⁶⁴ Por. S. ŁACH, *Teologiczna interpretacja opisu potopu*, w: *Studio lectionem facere*, red. S. Łach, J. Szlaga, Lublin 1980, s. 48; M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 90 nn; J.S. SYNOWIEC, *Na początku...*, s. 206; tenże, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, s. 251; T. BRZEGOWY, *Pięćksiąg Mojżesza...*, s. 215; A. BANASZEK, *Pięć pierwszych ksiąg Biblii*, s. 45.

⁶⁵ Por. S. ŁACH, *Teologiczna interpretacja opisu potopu*, s. 48.

Boga świadczy o tym, jak wielkim złem jest grzech. Potop jako kara Boża jest ostrzeżeniem przed grzechem⁶⁶. Dramat potopu rozwija się od sądu nad ziemią (Rdz 6) do odnowionego przymierza (Rdz 9). W ten sposób przybiera on kształt podobny do ksiąg prorockich, które ukazują dynamikę słowa Bożego (por. Iz i Ez). Człowiek wobec Boga nie może pozostawać obojętnym. Zawsze potrzeba czujności wobec Jego zbawczego planu. Nieodzwony jest do tego religijny sposób myślenia⁶⁷.

Bóg nie akceptuje przewrotności stworzonych przez siebie ludzi. Jest On ukazany w opowiadaniu biblijnym jako święty, sprawiedliwy, łaskawy i miłosierny. Lituje się bowiem nad sprawiedliwym Noem. Karze grzeszników, lecz również obiecuje, że już więcej nie będzie potopu. Podstawą decyzji Boga jest sprawiedliwość Noego wśród współczesnych mu ludzi. Noe staje się błogosławieństwem całej swojej rodziny. Jeden sprawiedliwy ratuje tych, których kocha. Jeden człowiek spełnia wobec społeczności funkcję uświęcającą i zbawczą. Miłosierdzie okazane przez Boga Noemu i jego rodzinie jest źródłem otuchy dla ludzi uczciwych. Opowiadanie o potopie uczy, że życie i szczęście człowieka zależy od jego postępowania i wierności jednemu Bogu⁶⁸. Zadaniem opowiadania biblijnego jest ukazanie sprawiedliwości Boga oraz Jego świętości, a jednocześnie pouczenie, że Bóg rządzi i kieruje światem podtrzymując go w istnieniu⁶⁹.

Pierwsza część opowiadania o potopie (6,9-7,24) dotyczy katastrofy zesłanej na świat przepełniony gwałtem. Jest to dzieło Bożej sprawiedliwości. Część druga opowiadania (8,1-9,17) obrazuje dzieło Bożego miłosierdzia. Stwórca odnawia życie na ziemi. Stan potopu stanowi pewną analogię do pierwotnego chaosu, z którego Bóg ponownie wyprowadza swoje stwórcze dzieło. Katastrofa nie była dziełem przypadku. Zagłada nie dokonała się bez uwzględnienia wyjątku. W tej perspektywie tajemnicze zniszczenie przedpotopowej ludzkości jest elementem budowy. Z potopu wyłania się nowy świat, który ma za przodka także jednego człowieka, podobnie jak to miało miejsce przy stworzeniu⁷⁰.

⁶⁶ Por. M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 98; E. ZAWISZEWSKI, *Pięcioksiąg i Księgi historyczne...*, s. 148.

⁶⁷ Por. W. CHROSTOWSKI, *Nadzieja w świecie zagrożonym zagładą (Rdz 6,5-7,24)*, s. 50; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284.

⁶⁸ Por. M. PETER, *Prehistoria biblijna*, s. 99; T. Brzegowy, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 215.

⁶⁹ Por. S. ŁACH, *Teologiczna interpretacja opisu potopu*, s. 48.

⁷⁰ Por. U. CASSUTO, *From Noah to Abraham*, Jerusalem 1961, s. 27 nn; W. CHROSTOWSKI, *Nadzieja w świecie zagrożonym zagładą (Rdz 6,5-7,24)*, s. 48 n; J. LEMAŃSKI, *Upadek Noego – grzech czy konieczność łaski (Rdz 9,18-29)?*, s. 20; M. WOJCIECHOWSKI, *Pochodzenie świata, człowieka, zła...*, s. 81.

Potop stanowi przełomowy moment w historii biblijnej. To wydarzenie wprowadza podział w sensie chronologicznym na czas przed i po potopie (por. Rdz 9,28; 10,1.32; 11,10)⁷¹. Ratując Noego i jego rodzinę Bóg rozpoczyna nową erę ludzkości na ziemi. W ten sposób rozpoczyna się nowa era dziejów świata. Dokonuje się to poprzez ponowne przewyciężenie chaosu (por. Rdz 1). Na początku tej nowej ery wszystkie żywe stworzenia zostają obdarzone Bożym błogosławieństwem (9,8-17). Bóg ponawia nakaz zaludniania ziemi (9,1.7; por. 1,28). Ponownie została rozpoczęta realizacja Bożego planu związanego ze stworzeniem⁷².

Podstawą owego planu jest przymierze, Boża obietnica. Początek nowej ludzkości zostaje potwierdzony aktem przymierza, które ma cechy obietnicy (por. 8,21 n; 9,8-17). Autor ukazuje Noego jako nowego Adama, który odnawia przymierze z Bogiem. Zilustrowana została tu reguła teologiczna, że tylko „mała reszta się zbawia”⁷³. Jednak zaraz narrator wskazuje na trudności, które wynikają z grzesznej kondycji ludzkiego serca (por. 8,21b). Stają się one przeszkodą w realizacji Bożych planów wobec ludzkości i świata⁷⁴.

W świetle Rdz 8,21 może się wydawać, że potop biblijny oznacza powrót do stanu poprzedniego oraz że nie powoduje zasadniczej zmiany nastawienia człowieka. Jednakże w rzeczywistości sam potop otrzymuje zupełnie inne wymiary teologiczne. Zasadnicze nastawienie ludzi po potopie nie uległo zmianie, co wywarło wpływ na historię popotopową. Inicjatywę przejmuje sam Bóg. Na skutek postępowania ludzi nastąpiło wyniszczenie niemal całej ludzkości. Człowiek nie był jednak w stanie przekreślić swoją przewrotnością ustalonych przez Boga zasad. Nadal pozostaje odpowiedzialny za własne postępowanie. Potop nie zmył ani przyczyn grzechu, ani też jego skutków. Jednakże zarówno przed, jak i po potopie, człowiekowi towarzyszy Boże błogosławieństwo⁷⁵.

⁷¹ Por. P. STENMANS, *Mabbûl*, w: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, t. 4, red. G.J. Botterweck, H. Ringren, Stuttgart 1973, s. 637; L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 141; L. BOADT, *Księga Rodzaju*, s. 284.

⁷² Por. J. LEMAŃSKI, *Upadek Noego – grzech czy konieczność łaski (Rdz 9,18-29)?*, s. 35.

⁷³ Por. T. BRZEGOWY, *Pięcioksiąg Mojżesza...*, s. 198.

⁷⁴ Por. J. LEMAŃSKI, *Upadek Noego – grzech czy konieczność łaski (Rdz 9,18-29)?*, s. 20.

⁷⁵ Por. L. STACHOWIAK, *Potop biblijny*, s. 152; J. LEMAŃSKI, *Upadek Noego – grzech czy konieczność łaski (Rdz 9,18-29)?*, s. 21.

FROM JUSTICE TO MERCY – THEOLOGICAL PERSPECTIVE OF THE NARRATIVE ABOUT THE FLOOD

SUMMARY

The narrative about the flood expresses the truth about the God's profound interest about the fate of people and His activity in the history of human beings. The didactic expression of this narration is essential. The terrifying verdict of God is testimony to how sin is a great evil. The flood as a punishment from God is a warning not to sin. The flood did not wash away neither the reasons for sin, nor its consequences. But God's blessing accompanies man both before and after the flood. The task of the biblical narrative is to show God's justice and holiness and at the same time: teaching that God is the One who rules and guides the world maintaining it in existence.